

Joanna Skibska

Edukacja włączająca w opinii nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej – analiza segmentacyjna Doniesienia z badań

Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych 22/1,
161-174

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Joanna Skibska

Katedra Pedagogiki
Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
ul. Willowa 2, 43-300 Bielsko-Biała
e-mail: jskibska@ath.bielsko.pl

Edukacja włączająca w opinii nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej – analiza segmentacyjna Doniesienia z badań

Abstrakt

Artykuł przedstawia analizę segmentacyjną nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, którzy w swoich opiniach odnieśli się do tych składowych edukacji włączającej, które decydują o jej jakości. Wyłonione grupy nauczycieli – Elastyczni, Organizacyjni, Włączający oraz Integrujący – wskazały przestrzenie inkluzji niewymagające zmian i te, których korekta jest konieczna, by idea włączania mogła być kontynuowana przez społeczność lokalną, a docelowo przez społeczeństwo, gdzie osoba niepełnosprawna będzie odgrywać określone role społeczne. Oczekiwane i wskazane przez poszczególne grupy nauczycieli zmiany odnoszą się do samego nauczyciela i jego właściwego przygotowania do pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, spersonalizowanego podejścia do każdego ucznia, elastyczności programu oraz szeroko pojętych warunków edukacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem relacji i współpracy z rodzicami.

Słowa kluczowe: edukacja włączająca, specjalne potrzeby edukacyjne, organizacja edukacji włączającej, kluczowe zasady edukacji włączającej,

Inclusive education in the opinion of teachers of early school education – segmentation analysis

A research report

Abstract

The following article presents a segmentation analysis of early school education teachers, who in their opinions referred to these components of inclusive education which determine its quality. The distinguished groups of teachers – Flexible, Organizing, Including and Integrating Teachers – indica-

ted these spaces of inclusion that do not require changes and those which need correction to target the idea of inclusion implemented and continued by the local community and finally the society in which a disabled person will perform specific social roles. Anticipated and indicated by particular groups of teachers, the changes relate to teachers themselves and their proper preparation to work with students with diverse educational needs, a personalized approach to each student, the flexibility of the teaching curriculum and the broad terms of education, with special emphasis on the teacher's relations and cooperation with parents.

Keywords: inclusive education, special educational needs, organization of inclusive education, key principles of inclusive education.

Wprowadzenie

Edukacja inkluzyjna nie może być realizowana w przypadku braku odpowiedniej organizacji nauczania i doboru strategii uczenia się, ale przede wszystkim nie może odbywać się bez zaangażowanych i kompetentnych nauczycieli. Dlatego w wielu krajach zwrócono szczególną uwagę na dwa aspekty – kształcenie i doskonalenie nauczycieli, a także na ścisłą współpracę między szkołami i społecznością lokalną, podkreślając przede wszystkim rolę rodziny, w ramach otwartego i elastycznego systemu edukacji (*Inclusive Education: the way of the future*, 2008, s. 26). Prowadzone w Polsce badania w obszarze edukacji włączającej potwierdzają zachodzące korzystne zmiany, które są obserwowalne w odniesieniu do uczniów pełno- i niepełnosprawnych, placówek realizujących proces integracji i włączania oraz całego społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem postaw społecznych (Szumski, 2010). Jednak chcąc perspektywicznie zmierzać ku edukacji włączającej, na podstawie badawczych poszukiwań stwierdzono, że wymagane są zmiany na trzech płaszczyznach: przygotowania nauczycieli do pracy z uczniem niepełnosprawnym (należy podkreślić, że najlepiej przygotowaną grupą nauczycieli do pracy z uczniem niepełnosprawnym są nauczyciele klas edukacji wczesnoszkolnej), holistycznego spojrzenia na ucznia, nie tylko z perspektywy niepełnosprawności oraz sztywności podstawy programowej i programu kształcenia (Al-Khamisy, 2013, s. 353–355).

Z powyższym korespondują zasady organizacji systemu kształcenia istotne dla jakości edukacji włączającej oraz wspierania tego procesu, wśród których należy wymienić:

- włączanie w system kształcenia wszystkich uczniów, którzy narażeni są na ryzyko wykluczenia, nie tylko uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- zaangażowanie wszystkich uczniów w proces dydaktyczny oraz jego zrozumienie;
- kształtowanie pozytywnych postaw wszystkich podmiotów uczestniczących lub decydujących o jakości edukacji włączającej;

- dbałość o szkolenie wszystkich nauczycieli zatrudnionych w placówce włączającej, by byli odpowiedzialni za każdego ucznia;
- angażowanie uczniów i ich rodziców/prawnych opiekunów w indywidualny przebieg ścieżki edukacyjnej, której głównym celem powinno być nabywanie nowych umiejętności, a nie opanowanie określonego wycinka wiedzy przedmiotowej;
- spersonalizowanie podejścia do procesu uczenia się;
- podział uczniów na grupy „wewnętrznie zróżnicowane” i uwzględnianie ich indywidualnych potrzeb w przebiegu zajęć;
- stosowanie systemu oceniania uwzględniającego indywidualny rozwój dziecka oraz jego możliwości rozwojowe (European Agency for Development In Special Needs Education, 2009, s. 17–18).

Z powyższego wynika konkluzja odnosząca się do projektowania działań związanych z organizacją edukacji włączającej, iż segregacja edukacyjna sprzyja efektywności rewalidacji dziecka niepełnosprawnego oraz chroni je przed zagrożeniami życia społecznego, jednak nie przygotowuje go do życia w społeczeństwie, bowiem skazuje je na społeczny niebyt (Krause, 2011). Dlatego właściwa organizacja edukacji inkluzyjnej stanowi fundament jej powodzenia oraz jakości. Przedstawione badania odnoszą się do tych przestrzeni edukacji włączającej, które wymagają natychmiastowych zmian, by inkluzja mogła na stałe i z powodzeniem wpisać się w przestrzeń szkolnictwa ogólnodostępnego oraz w życie społeczne.

Wyniki badań

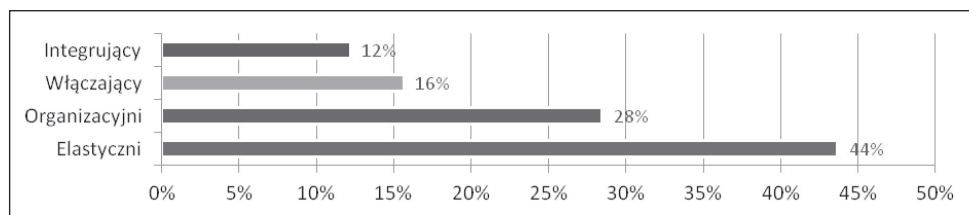
Celem przeprowadzonego badania było poznanie opinii nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej na temat edukacji włączającej realizowanej w placówkach ogólnodostępnych. Badanie zostało przeprowadzone na próbie 165 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Dobór nauczycieli był losowy i podyktowany wyrażeniem zgody na udział w badaniu (115 nauczycieli nie zgodziło się na wypełnienie ankiet).

Zebrany materiał pozwolił na poszukiwanie odpowiedzi na postawione problemy badawcze:

1. Jaka jest ocena idei edukacji włączającej dziecko ze SPE realizowanej w szkole ogólnodostępnej przez grupy nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej wyodrębnione na podstawie hierarchicznej analizy skupień?
2. Jakie zmiany mają służyć poprawie jakości edukacji włączającej realizowanej w szkole ogólnodostępnej w opiniach nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej reprezentujących poszczególne segmenty wyodrębnione na podstawie hierarchicznej analizy skupień?

W opisie wyników badań wykorzystano analizę segmentacyjną – technikę hierarchicznej analizy skupień, na podstawie której badani nauczyciele zostali po-

dzieleni (przy użyciu algorytmu statystycznego) na cztery grupy¹ pod względem wyrażonych opinii na temat edukacji włączającej realizowanej w placówkach ogólnodostępnych (wykres 1).

Wykres 1. Segmenty nauczycieli wyodrębnione w wyniku hierarchicznej analizy skupień

Źródło: badania własne

Nazwy poszczególnych grup podyktowane były udzielanymi odpowiedziami, wskazującymi te obszary edukacji włączającej, które dla danej grupy stanowią najistotniejszą kwestię. Nauczyciele „Elastyczni”, 44% (73N) badanych, to grupa, dla której najważniejszy jest uczeń ze SPE, jego spersonalizowane traktowanie, uwzględniające elastyczność pracy oraz zindywidualizowane podejście. Druga grupa, 28% (46N) badanych, to nauczyciele „Organizacyjni”, którzy uważają, że najistotniejszą kwestią edukacji włączającej jest jej prawidłowa organizacja – od przygotowania nauczyciela zaczynając, a na kwestiach lokalowych kończąc. Kolejna grupa, 16% (26N) ankietowanych, to nauczyciele „Włączający”, którzy uważają, że uczniowie pełno- i niepełnosprawni powinni uczyć się razem bez sztucznych podziałów. Grupa ostatnia, 12% (20N) badanych, to nauczyciele „Integrujący”, dla których najważniejsza jest integracja, ze szczególnym uwzględnieniem relacji panujących między dziećmi „zdrowymi” i tymi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Ocena idei edukacji włączającej dziecko ze SPE przez dany segment nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej

Pod względem oceny idei włączania dziecka ze SPE w grupę rówieśniczą realizowaną w placówkach ogólnodostępnych (wykres 2) wyróżnia się przede wszystkim segment Włączający. Nauczyciele z tej grupy w swoich odpowiedziach kładli dość często nacisk na takie aspekty, jak wyrównywanie szans edukacyjnych i prawo do nauki wszystkich uczniów (po 33%), ale także na integrację środowiska szkolnego oraz korzyści dla wszystkich podmiotów edukacji włączającej (po 22%). Generalnie

¹ Możliwość podziału badanych nauczycieli na 4 grupy według analizy segmentacyjnej została zasygnalizowana w publikacji: J. Skibska, *Edukacja dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) w szkole ogólnodostępnej w opinii nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Doniesienia z badań* (w przygotowaniu do druku).

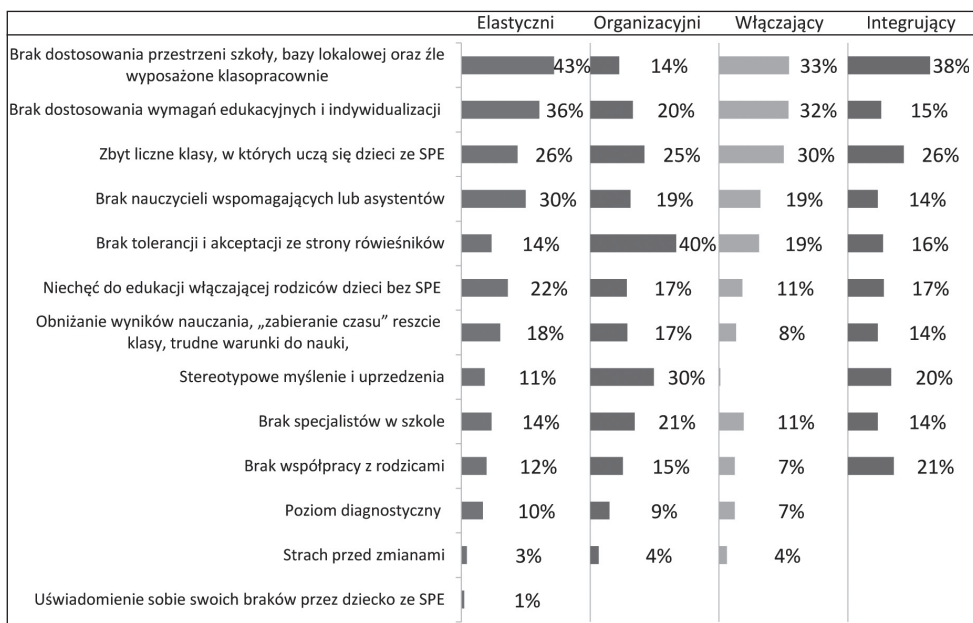
można powiedzieć, że segment Elastyczny i Organizacyjny to nauczyciele, którzy w większym stopniu patrzą na edukację włączającą od strony dziecka, bowiem częściej zwracają uwagę na edukację skierowaną na dziecko, jego akceptację oraz poznanie potrzeb i możliwości. Segment Integrujący w mniejszym stopniu skupia się na kwestiach bezpośrednio dotyczących dziecka, a przede wszystkim zwraca uwagę na potencjalne korzyści płynące dla różnych podmiotów uczestniczących w edukacji włączającej, ze szczególnym uwzględnieniem rodziców dzieci ze SPE, które mogą chodzić do szkoły w miejscu zamieszkania.

	Elastyczni	Organizacyjni	Włączający	Integrujący
Edukacja skierowana na dziecko	30%	40%	29%	22%
Prawo do nauki wszystkich uczniów	37%	24%	33%	21%
Akceptacja i poznanie dziecka ze SPE	30%	35%	16%	9%
Zmiana myślenia nauczycieli, uczniów i rodziców	20%	32%	11%	22%
Wyrównywanie szans edukacyjnych	17%	26%	33%	21%
Integracja środowiska szkolnego	23%	14%	22%	17%
Korzyści dla wszystkich podmiotów edukacji włączającej	13%	5%	22%	21%
Dobra współpraca nauczyciel – rodzice – specjaliści	12%	9%	4%	5%
Brak przychylności dla idei edukacji włączającej	10%	10%		9%
Zatrudnienie dodatkowych nauczycieli i specjalistów	6%	13%		
Brak zrozumienia potrzeb i możliwości dziecka ze SPE	4%	5%	4%	
Zbyt dużo dzieci ze SPE w jednej klasie	5%	2%		
Brak klas integracyjnych	1%		8%	5%
Zbyt liczne klasy		4%		

Wykres 2. Idea edukacji włączającej w opinii poszczególnych segmentów nauczycieli

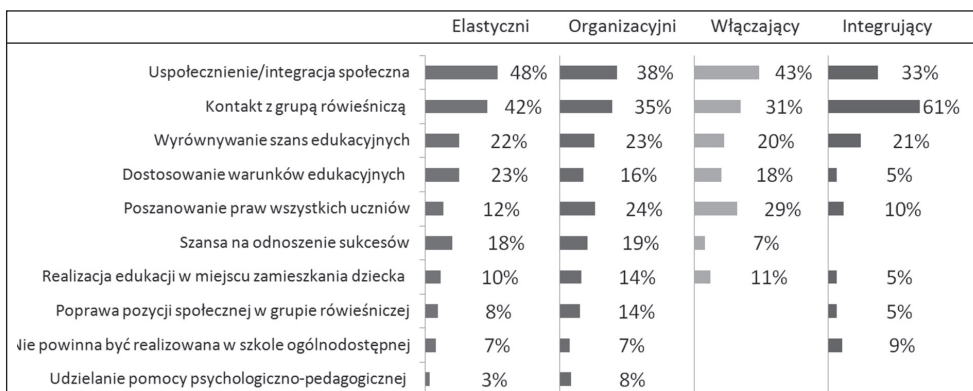
Źródło: badania własne

Badane grupy dość mocno różnią się pomiędzy sobą pod względem tego, co uważają za trudne w edukacji włączającej (wykres 3). Co ciekawe, nauczyciele Organizacyjni, choć uważają przygotowanie organizacyjne za istotne, to wcale nie uważają tego aspektu za trudny. W ich opinii największy problem to brak tolerancji i akceptacji ze strony rówieśników (40%) oraz stereotypy i uprzedzenia (30%). Dla nauczycieli Elastycznych trudną kwestią są natomiast warunki lokalowe (43%), niedostosowanie wymagań edukacyjnych (36%) oraz brak pomocy ze strony drugiego nauczyciela lub asystenta (30%), co utrudnia realizację zindywidualizowanej edukacji – tak ważnej, ich zdaniem, w edukacji włączającej. Dla nauczycieli Włączających i Integrujących dość ważnym problemem jest brak dostosowania przestrzeni szkoły i wymagań edukacyjnych, zbyt liczne klasy oraz brak współpracy z rodzicami.

Wykres 3. Elementy edukacji włączającej trudne w realizacji, wskazane przez poszczególne grup nauczycieli
Źródło: badania własne

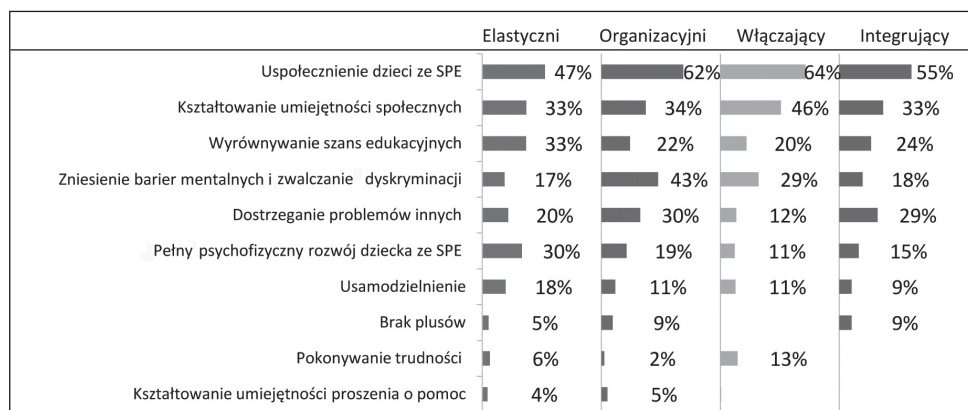
Nauczyciele wszystkich wyodrębnionych grup za najwyższą wartość edukacji włączającej (wykres 4.) uważają uspołecznienie i integrację społeczną oraz kontakty rówieśnicze. Jednak nauczyciele Włączający upatrują wartości społecznej edukacji włączającej w poszanowaniu praw wszystkich uczniów (29%), a nauczyciele Integrujący w możliwości kontaktu dziecka ze SPE z rówieśnikami w najbliższym środowisku – miejscu zamieszkania (61%).

Wykres 4. Najwyższa wartość edukacji włączającej dostrzegana przez nauczycieli reprezentujących poszczególne segmenty

Źródło: badania własne

Nauczyciele Elastyczni, mówiąc o plusach edukacji włączającej (wykres 5) dostrzegają korzyści w odniesieniu do konkretnego dziecka, zwracając uwagę na takie kwestie, jak: uspołecznienie (47%), kształtowanie umiejętności społecznych (33%), wyrównywanie szans edukacyjnych (33%) oraz „pełny” psychofizyczny rozwój (30%). Pozostałe grupy nauczycieli jako niepodważalny plus edukacji włączającej wskazują aspekt społeczny, natomiast segment Organizacyjny dodatkowo kładzie nacisk na przełamywanie barier mentalnych i „zwalczanie” dyskryminacji (43%).

Wykres 5. Plusy edukacji włączającej dostrzegane przez poszczególne segmenty nauczycieli

Źródło: badania własne

W odpowiedziach na pytanie o minusy edukacji włączającej (wykres 6), pomiędzy grupami nauczycieli widoczne są interesujące różnice. Nauczyciele Elastyczni (61%) i Organizacyjni (45%) zakładają konieczność indywidualizacji pracy z dzieckiem ze SPE. Z ich punktu widzenia, skoro dzieci te mają specjalne potrzeby edukacyjne, to problemem jest brak dostosowania warunków edukacyjnych, na które składa się modyfikacja programu, zmiana modelu nauczania, zatrudnianie specjalistów oraz prowadzenie zajęć specjalistycznych, a także dostosowanie warunków lokalowych oraz pomoc drugiego nauczyciela lub asystenta (Organizacyjni 31%, Elastyczni 28%). Prawdopodobnie dlatego też odrzucenie i izolację dziecka ze SPE (w małym stopniu) postrzegają jako minus tej formy edukacji.

Na przeciwnym biegunie znajdują się nauczyciele z segmentów Włączającego i Integrującego, którzy, obok dostosowania warunków edukacyjnych do potrzeb uczniów ze SPE, za istotny minus uznali odrzucenie i izolację dzieci niepełnosprawnych przez grupę klasową (Włączający 31%, Integrujący 52%).

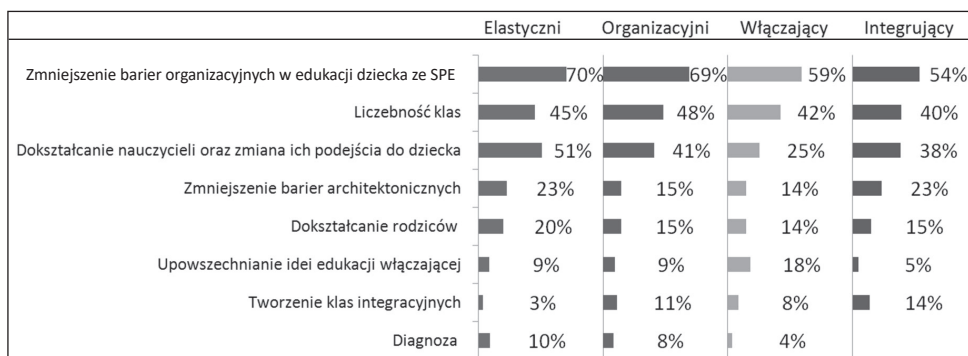
	Elastyczni	Organizacyjni	Włączający	Integrujący
Złe dostosowanie warunków edukacyjnych do potrzeb uczniów ze SPE	61%	45%	37%	52%
Brak pomocy drugiego nauczyciela lub asystenta	28%	31%	24%	9%
Zbytnie skupianie się na problemach i potrzebach dziecka ze SPE	13%	28%	22%	19%
Dodatkowa praca nauczyciela	17%	16%	22%	19%
Odrzucenie i izolacja dziecka ze SPE przez grupę	12%	13%	31%	29%
Niewłaściwa diagnoza potrzeb i możliwości dziecka ze SPE	18%	12%	4%	5%
Brak dodatków	1%	8%		9%
Izolowanie się przez dziecko ze SPE	3%	4%	5%	

Wykres 6. Minusy edukacji włączającej dostrzegane przez wyodrębnione grupy nauczycieli

Źródło: badania własne

Zmiany służące poprawie jakości edukacji włączającej w opiniach nauczycieli reprezentujących poszczególne segmenty

Nauczyciele zapytani o działania, jakie powinny zostać podjęte, aby poprawić skuteczność edukacji włączającej (wykres 7), najczęściej mówili o zmniejszeniu barier organizacyjnych, wśród których znalazły się: zatrudnienie asystentów, modyfikacja programu, zmiana modelu nauczania oraz doposażenie sal i gabinetów specjalistycznych. Warto zauważyć, że nauczyciele Elastyczni, oprócz barier edukacyjnych (70%), wskazali jako istotny, element zmian warunkujących poprawę jakości edukacji włączającej realizowanej w placówkach ogólnodostępnych, doszkalać nauczycieli i zmianę ich podejścia do dziecka (51%). Ta grupa nauczycieli, wyrażając swe opinie, podkreślała znaczenie zindywidualizowanego podejścia do ucznia, które będzie uwzględniało jego możliwości rozwojowe i potrzeby oraz najbliższe środowisko – możliwość współpracy czy też czynniki tkwiące w środowisku, ograniczające rozwój dziecka. Wszystkie grupy nauczycieli (ponad 40%) wskazały zmniejszenie liczebności klas, w których uczą się dzieci ze SPE, co znacznie wpłynęłoby na poprawę funkcjonowania wszystkich uczniów w klasie oraz możliwość realizacji wsparcia ucznia ze SPE na wyższym poziomie.

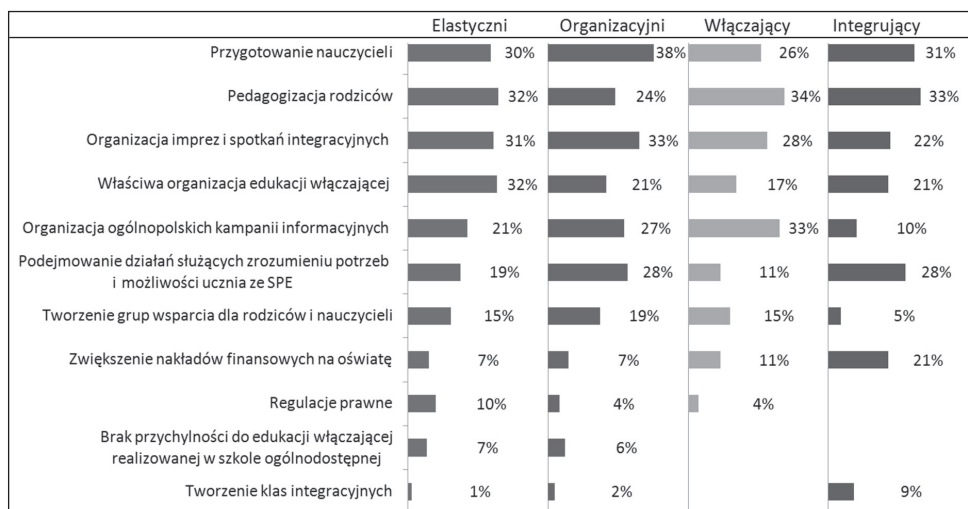

Wykres 7. Proponowane zmiany wskazane przez grupy nauczycieli

Źródło: badania własne

Wyodrębnione segmenty nauczycieli możemy podzielić na dwie grupy, wskazujące podobne rozwiązania służące zmianie negatywnego nastawienia do edukacji włączającej (wykres 8.). Pierwsza grupa to nauczyciele Elastyczni i Włączający, którzy uważają, że zmiana nastawienia możliwa jest tylko poprzez zaangażowanie się w działania na rzecz edukacji włączającej różnych grup społecznych. Dlatego należy prowadzić spotkania z rodzicami wszystkich dzieci, mające na celu ich pedagogizację (ponad 30%) i uczenie wzajemnego zrozumienia oraz integrację społeczności szkolnej/lokalnej (ok. 30%). Segment Włączający podkreśla dodatkowo rolę i znaczenie kampanii ogólnopolskich (33%), których celem byłoby doinformowanie całego społeczeństwa, nie tylko zainteresowanych stron. Druga grupa to nauczyciele Organizacyjni i Integrujący, którzy, oprócz działań wskazanych powyżej, zwrócili uwagę na organizowanie takich działań, których głównym celem byłoby zaprezentowanie społeczności szkolnej oraz lokalnej ucznia ze SPE (28%), jego zainteresowań i pasji, co z kolei pozwoliłoby poznać i zrozumieć jego możliwości i potrzeby.

W tym miejscu jednak należy podkreślić, że wszystkie grupy nauczycieli – Organizacyjni (38%), Integrujący (31%), Elastyczni (30%), Włączający (26%) – wskazały, że jedną z najistotniejszych kwestii, która ma decydujące znaczenie i może wpłynąć na zmianę nastawienia do edukacji włączającej realizowanej w szkołach ogólnodostępnych, jest właściwe przygotowanie nauczycieli do pracy z dzieckiem ze SPE.

Wykres 8. Proponowane działania mające na celu zmianę negatywnego nastawienia do edukacji włączającej, wskazane przez poszczególne segmenty nauczycieli

Źródło: badania własne

Za najistotniejszą zmianę (wykres 9) wskazaną przez wyodrębnione segmenty nauczycieli Elastycznych (43%), Organizacyjnych (47%), Włączających (46%) i Integrujących (32%) została uznana właściwa organizacja edukacji włączającej, skierowanej na dziecko, jego potrzeby i możliwości rozwojowe, a nie program. W drugiej kolejności nauczyciele Elastyczni (18%), Organizacyjni (22%) i Włączający (22%) wymienili upowszechnienie idei edukacji włączającej. Jednak segment Organizacyjny (17%) i Integracyjny (21%) zwrócił uwagę na ważną kwestię dotyczącą wcześniejszego przygotowania środowiska szkolnego na realizację edukacji włączającej oraz podejmowanie działań adaptacyjnych na przyjęcie dziecka ze SPE.

W grupie nauczycieli Integrujących dominuje przekonanie, że obecna forma edukacji włączającej jest właściwa (17%), a część badanych (26%) uważa, że należy ją zamienić na organizowanie w szkołach ogólnodostępnych klas integracyjnych, za którymi przemawia (w opinii badanych) przede wszystkim liczebność klas i prowadzenie zajęć przez dwóch nauczycieli.

	Elastyczni	Organizacyjni	Włączający	Integrujący
Właściwa organizacja edukacji włączającej	43%	47%	46%	32%
Upowszechnianie idei edukacji włączającej	18%	22%	22%	10%
Wcześniejsze przygotowanie środowiska szkolnego	15%	13%	14%	21%
Klasy integracyjne	13%	14%	4%	26%
Podejmowanie działań adaptacyjnych	14%	17%	4%	11%
Poprawa edukacji wszystkich uczniów	6%	10%	14%	12%
Rzetelna diagnoza	9%	6%	4%	5%
Przywrócenie klas specjalnych	7%	8%		9%
Nauczanie indywidualne	10%	4%		5%
Nie powinna przybierać innej formy	2%	3%	8%	17%

Wykres 9. Zmiany w obszarze organizacji edukacji włączającej w grupach nauczycieli

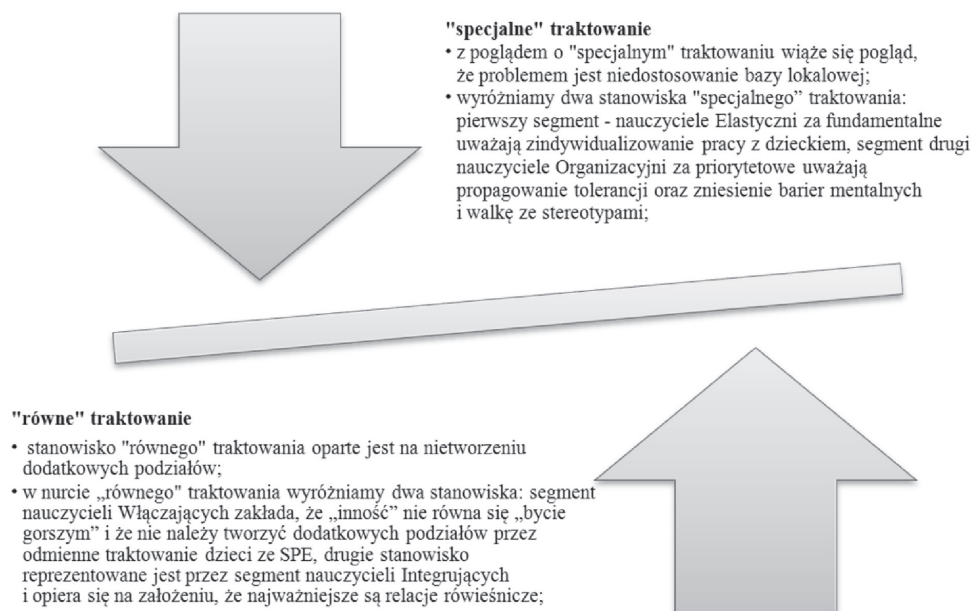
Źródło: badania własne

Wnioski

Przedstawiona analiza pozwoliła na wysunięcie wniosków, jednak ze względu na wielkość próby nie podlegają one uogólnieniu:

1. Wyodrębnione na podstawie hierarchicznej analizy skupień grupy nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w sposób zróżnicowany oceniają ideę edukacji włączającej. Nauczyciele Elastyczni i Organizacyjni przede wszystkim edukację włączającą oceniają z perspektywy ucznia oraz jego potrzeb i możliwości. Nauczyciele Włączający dostrzegają wartość edukacji włączającej w prawie do nauki wszystkich uczniów i wyrównywaniu szans edukacyjnych, natomiast nauczyciele Integrujący uznają, że idea inkluzji jest słuszna ze względu na czerpane korzyści przez wszystkie podmioty tej edukacji.
2. Wszystkie wyodrębnione segmenty nauczycieli za najwyższą wartość edukacji włączającej uznają aspekt społeczny i korzyści czerpane przez uczniów bez SPE i ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.
3. Badani nauczyciele reprezentują dwa stanowiska, jeśli chodzi o wskazane minusy edukacji. Nauczyciele Organizacyjni i Elastyczni uważają, że największe problemy wynikają z braku dostosowania warunków edukacyjnych, a szczególnie braku elastycznego nastawienia do programu i realizacji przewidzianych w nim treści oraz zbyt licznych klas. Natomiast nauczyciele Włączający i Integrujący wskazują, że największym minusem edukacji włączającej jest odrzucenie i izolacja dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Podejście badanych nauczycieli do edukacji włączającej można przedstawić dwubiegunowo jako „specjalne” i „równe” traktowanie (schemat 1). Na podstawie wielkości segmentów należy stwierdzić, że postawa specjalnego traktowania jest znacznie powszechniejsza i dotyczy 72% (119N) badanych nauczycieli, natomiast postawa równego traktowania reprezentowana jest przez 28% (46N) badanych.

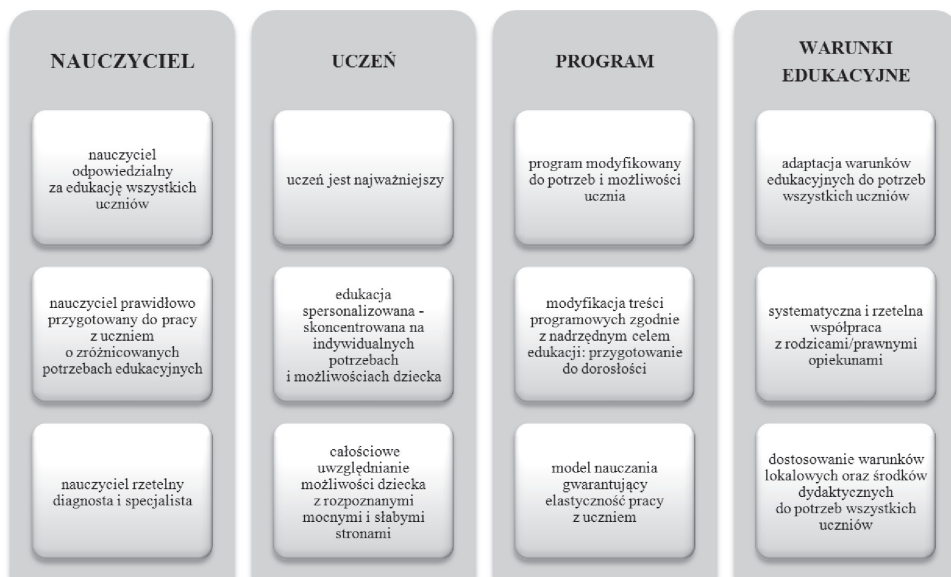

Schemat 1. Dwubiegunowe podejście do edukacji włączającej

Źródło: opracowanie własne

5. Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej reprezentujący poszczególne segmenty wyodrębnione na podstawie hierarchicznej analizy skupień, wśród zmian istotnych dla poprawy jakości edukacji włączającej wskazali zmniejszenie barier edukacyjnych, a nauczyciele Elastyczni dodatkowo podkreślili znaczenie doksztalcenia nauczycieli oraz zmianę podejścia do dziecka, uwzględniając przede wszystkim jego potrzeby i możliwości.
6. Odnosząc się do wskazanych rozwiązań i działań, które powinny zostać podjęte w celu poprawy jakości edukacji włączającej, można wyodrębnić dwa stanowiska: jedno zwracające uwagę na zaangażowanie różnych grup społecznych oraz organizację ogólnopolskich kampanii informacyjnych, służących doinformowaniu społeczeństwa (segmenty: Elastyczny i Włączający) oraz drugie, oparte na założeniu, że o jakości edukacji decydować będzie poznanie i zrozumienie potrzeb oraz możliwości dziecka ze SPE przez społeczność szkolną (segmenty: Organizacyjny i Integrujący).
7. Badani nauczyciele podkreślali, że zmiany powinny przede wszystkim dotyczyć przygotowania nauczycieli do pracy w placówkach realizujących edukację włączającą oraz podejmowania działań adaptacyjnych, służących przygotowaniu środowiska edukacyjnego oraz wszystkich uczestników edukacji włączającej.

Wyodrębnione grupy nauczycieli (segmenty) upatrują zmian w czterech przestrzeniach (schemat 2): pierwszej, odnoszącej się do samego nauczyciela, drugiej, ucznia (każdego), trzeciej, wynikającej z programu, i czwartej, uwzględniającej szeroko pojęte warunki edukacyjne, w tym także relacje i współpracę z rodzicami.

Schemat 2. Przestrzenie zmian warunkujące jakość edukacji włączającej

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Edukacja włączająca może być rozumiana jako wiodąca zasada osiągnięcia integracji wszystkich uczniów. W szerszym kontekście zakłada realizację szerokiego repertuaru strategii uczenia, będącą odpowiedzią na różnorodne potrzeby uczących się. W tym sensie system edukacji powinien reagować na oczekiwania i potrzeby dzieci, biorąc pod uwagę przede wszystkim to, że zapewnianie skutecznych możliwości uczenia się w oparciu o „sztywny” system integracji jest ograniczone. Dlatego edukacja włączająca powinna być postrzegana jako proces służący wzmocnieniu całego systemu edukacji, aby dotrzeć do wszystkich uczniów. To podejście powinno stać się ogólną zasadą, która przyświeca praktyce edukacyjnej, wychodzącej z przekonania, że edukacja jest podstawowym prawem człowieka i stanowi podstawę do tworzenia sprawiedliwego społeczeństwa². W związku z tym edukacja włączająca powinna pozwalać, poprzez właściwą jej organizację oraz współpracę podmiotów

² *Inclusive Education...*, s. 9–10.

edukacyjnych, na zaspokajanie potrzeb wszystkich uczniów, co z kolei pozwoli na uzmysłowienie jej uczestnikom, że każdy z nas w jednych przestrzeniach życia radzi sobie lepiej, a w innych boryka się z trudnościami. Dlatego bardzo ważne jest to, aby jednostka mogła rozwijać się we własnym tempie i zaspokajać swoje potrzeby, aby indywidualność każdego ucznia nie była dla systemu oświaty problemem, a jedynie wyzwaniem. Wyzwaniem, dzięki któremu szkoła będzie stawać się coraz bogatszym środowiskiem edukacyjnym podążającym za uczniem, dla którego będzie on najwyższą wartością. Bowiem tylko takie podejście zagwarantuje rozwój każdemu dziecku, gdyż możliwe będzie modyfikowanie programu i treści oraz wyznaczanie nadrzędnych celów ukierunkowanych na jego przygotowanie do dorosłości oraz stania się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa.

Bibliografia

- Al-Khamisy D. (2013), *Edukacja włączająca edukacją dialogu. W poszukiwaniu modelu edukacji dla ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa.
- European Agency for Development In Special Needs Education, *Kluczowe zasady służące promocji jakości w edukacji włączającej – zalecenia dla decydentów*, Odense, Denmark: Europejska Agencja Rozwoju Edukacji Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami, 2009.
- Krause A. (2011), *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Skibska J., *Edukacja dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) w szkole ogólnodostępnej w opinii nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Doniesienia z badań (w przygotowaniu do druku)*.
- Szumski G. (2010), *Wokół edukacji włączającej*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa.
- United Nations Educational, Scientific And Cultural Organization International Conference on Education 48 session International Conference Centre, *Inclusive Education: the way of the future*, Geneva 2008.